

MOTYVAVIMO PRIEMONIŲ POVEIKIS BENAMIŲ ELGSENOS POKYČIAMS

Jolanta Kasnauskienė, Skaidrė Račkauskienė

Klaipėdos valstybinė kolegija

Anotacija. Benamystės, kaip permanentinio socialinio reiškinio, ištakos yra labai senos. Benamių skaičius pasaulyje nuolat auga. Tokį spartų augimą lemia ilgalaikis nedarbas, turtinė žmonių diferenciacija, skurdas, dalies gyventojų dorovinė ir psichinė degradacija. Dabartiniu metu benamystė įvardijama, kaip viena kraštutiniausių atskirties formų, į kurią patekę žmonės visiškai arba dalinai eliminuojami iš visiems įprastos ekonominės, kultūrinės, dvasinės žmonių bendravimo erdvės. Socialinio darbuotojo taikomos motyvavimo priemonės, benamio savęs motyvavimas yra reikšmingi norint nutraukti benamystę. Įvertinus temos aktualumą, tyrimo tikslas – motyvavimo priemonių poveikis benamių elgsenos pokyčiams. Straipsnyje teoriniu aspektu yra nagrinėjami benamiams kylantys trukdžiai savęs motyvavimo procese, pasirinktos socialinių darbuotojų taikomos motyvavimo priemonės. Kokybinio tyrimu išsiaiškinta, kas trukdo benamiams keistis, kokios socialinio darbuotojo taikomos motyvavimo priemonės yra veiksmingos, kokios socialinio darbuotojo klaidos sukelia pasipriešinimą, sumažina norą keistis.

Raktiniai žodžiai: Benamis, motyvacija, motyvavimo priemonės.

Įvadas

Benamiai yra vieni iš labiausiai pažeidžiamų visuomenės narių. Pagal Jungtinių tautų žmogaus teisių komisijos duomenis, pasaulyje yra 100 milijonų benamių, iš kurių 400 tūkstančių Europos sąjungoje, kiti 600 tūkstančių Jungtinėje Amerikos valstijose (Tersbøl, 2015). Gyvenamosios vietos turėjimas pagal D. Klokmanienę, L. Klokmanienę (2014), visuomenę pasiskirsto į dvi priešingas puses: tai žmonės, kurie gyvena dideliuose, modernizuotose būstuose su patogumais ir gali jaustis visaverčiais visuomenės nariais ir tuos, kurie yra priversti apsistoti perpildytuose, minimalių higienos normų neatitinkančiuose, pavojinguose būstuose arba jų visai neturi. Dabartiniu metu benamystė įvardijama, kaip viena kraštutiniausių atskirties formų, į kurią patekę žmonės visiškai arba iš dalies eliminuojami iš visiems įprastos ekonominės, kultūrinės, dvasinės žmonių bendravimo erdvės. Benamių skaičius pasaulyje nuolat auga. Tokį spartų augimą lemia ilgalaikis nedarbas, turtinė žmonių diferenciacija, skurdas, dalies gyventojų dorovinė ir psichinė degradacija. Benamystės atsiradimą lemia ir struktūriniai veiksniai – ribotos įperkamo būsto galimybės, nedarbas, nelegalus darbas, diskriminacija (Kocai, 2006). Socialinės rizikos asmenų, neturinčių nuolatinės gyvenamosios vietos, ir elgetaujančiųjų metų integracijos ir socialinės pagalbos programoje (2013) pažymima, kad nakvynės namų klientų psichosocialinės ypatybės, silpna motyvacija keisti gyvenimo būdą, ryškus asmenybės degradavimo laipsnis, sudaro ypač daug kliūčių juos gražinti į visuotinai priimtinas gyvenimo sąlygas. Todėl siekiant padėti benamiams reikalingi ne tik efektyvūs politiniai sprendimai, bet ir socialinių darbuotojų pagalba, motyvavimas.

2003 metais atlikta Lietuvos gyventojų, neturinčių gyvenamojo būsto, apklausa raštu buvo pirmasis sociologinis tyrimas, atskleidžiantis benamystės mastą. Šio tyrimo rezultatų pagrindu V. Kanopienė, S. Mikulionienė (2004) išskėlė benamystės sąvokos apibrėžimo problemą, analizavo benamystės priežastis, benamių gyvenimo sąlygas, asmenybės ypatumus, elgseną. 2007 metais E. Kocai (2006; 2008) apgintoje disertacijoje „Socialinė benamių atskirtis ir jos formavimosi veiksniai“, išnagrinėtas benamystės reiškinys, jos atsiradimo priežastys, procesas. Benamių gyvenimą, vertybines nuostatas, atskirtį analizavo A. Vosyliūtė (2004), J. Kavaliauskienė, S. Prascieniūtė (2012); J. Sadauskas (2008). Daug dėmesio benamių gyvenimo būdai, problemoms, socialinei atskirčiai ir izoliacijai skyrė Tersbøl B.P (2015), Pluck, G. Lauder, H. E., Fox, J. M. ir kt (2008), Twenge, J.M., Catanese, K.R., & Baumeister, R.F. (2003), L. Fall (2014), M. Velasqueza, C. Crouch, K. Sternberga ir kt. (2000), A. Rokach (2005). Lietuvoje benamystė yra gana nauja socialinė problema, todėl ji yra aktuali visuomenės problema, tačiau mažai nagrinėta. Nepavyko rasti nei vieno atlikto tyrimo, kuris susijęs su pačių benamių motyvacija keisti savo gyvenimo būdą. Benamystės problemai skiriama pernelyg mažai dėmesio, trūksta objektyvios ir patikimos informacijos. Nėra išsamios statistikos apie benamystės problemą.

Tyrimo tikslas: atskleisti motyvavimo priemonių poveikį benamių elgsenos pokyčiams. **Tyrimo objektas:** motyvavimo priemonių poveikis benamių elgsenos pokyčiams. **Tyrimo uždaviniai:** 1.

Išryškinti priežastis, trukdančias benamiams keisti gyvenimo būdą. 2. Nustatyti esmines socialinių darbuotojų taikomas motyvavimo priemones skatinančias ir trukdančias benamiams

keisti elgesį. **Tyrimo metodai:** 1. Mokslinės literatūros analizė. 2. Interviu. 3. Turinio (content) analizė.

Benamiams kylantys trukdžiai savęs motyvavimo procese

Žmogaus motyvacija yra nuolatinė, nesibai-gianti, kintanti ir sudėtinga, ji yra beveik visuotinė organizmo būsenos charakteristika. Žmogus pasitenkina trumpam, nes patenkinus vieną troškimą, užima kitas. A. H., Maslow (2006) asmenybės teorijoje analizuoja žmogaus poreikius, kurių patenkinimas tampa asmenybės veiklos ir augimo motyvais. Aukščiausias žmogaus poreikis – saviaktualizacija, t.y. savęs atskleidimas ir realizavimas. Tik pažinęs ir įsisąmoninęs savo poreikius žmogus gali tapti visiškai subrendusia asmenybe. Autorius išskiria stygiaus motyvaciją, kurią sukelia nepatenkinti pagrindiniai poreikiai, ir augimo motyvaciją, dėl kurios žmonės nori pakeisti esamą situaciją. Motyvaciją skatina poreikiai, potraukiai ir siekiai, skatinantys organizmo aktyvumą ir nusakantys organizmo aktyvumo kryptį (Jūrevičienė, Radzevičienė, 2009; Teresevičienė, Gedvilienė, Zuzevičienė, 2006). N. Paliukaitė (2005), K. Masiulis, T. Sudnickas (2007) pritaria autorėms ir teigia, kad priklausomai nuo to, kokių motyvų skatinamas žmogus ką nors veikia, tos veiklos procesas arba jos rezultatai gali kelti pasitenkinimą arba, priešingai – nusivylimą, abejingą reakciją. Nuo motyvacijos priklauso asmens pastangų intensyvumas (arba tai, kaip labai žmogus stengiasi) ir tų pastangų kryptis siekiant norimo tikslo. Tačiau benamiams, ilgą laiką buvus socialiniame užribyje, sunku adaptuotis, prisitaikyti, keisti gyvenimo būdą, išlaikyti psichologinę pusiausvyrą. Kaip teigia A. Zweben, A. Zuckoff (2002), benamiai gali patirti dideles kliūtis savęs motyvavimo procese dėl stigmatizacijos, kultūrinių skirtumų, šeimos negandų, prieštarų poreikių, savęs nuvertinimo. Kasdien šios kliūtys gali būti itin svarbios tiek, kad savęs patenkinimo poreikiai jiems atrodo neįveikiami. Benamiai patiria problemų dėl ankstesnių nesėkmių bandant pakeisti savo gyvenimą ar nepageidautiną elgesį. A. Rokach (2005) pastebi, kad didelė dalis benamių yra vieniši ir jaučia, jog visuomenė jų vengia. Įprasto gyvenimo būdo pasikeitimas sukelia baimę, nerimą, agresiją, namų netekusiems žmonėms – benamiams yra būdingas psichologinis prislėgtumas, įvairios frustracijos, daug savižudybių. Skirtingi autoriai nurodo trukdžius, sunkinančius ypač pažeistą klientą keistis. Juos aptarsime plačiau.

Savigarba – tai savo autonominės asmenybės vertės pripažinimas. Pasak V. Kasparavičienės (2004), savigarbą įtvirtina ir socialinis statusas, kadangi koduoja tam tikrą aplinkos pripažinimą.

Kai statusas smunka, savęs vertinimas nukenčia, savigarba tampa pažeidžiamesnė – savigarbai kenkia nepalanki aplinkinių žmonių nuomonė. Nakvynės namų gyventojai save vertina itin prastai. Visų pirma, jie suvokia esą visuomenei nereikalingi. *Žema savivertė, kai* žmogus menkai save vertina ar visai nevertina, galvodamas, kad negali pasikeisti, negali pasiekti tai, ko norėtų, neturi pakankamai teigiamų savybių, kad galėtų pasikeisti ar rizikuoti, net nebando to daryti, slopina, stabdo pasikeitimo procesą (Šinkūnienė, Liobikienė, 2010). Savo vertės pajautimą mažina neigiamas požiūris ir kritika iš aplinkos, patirtos nesėkmės, pastangas lygiuotis į kitų žmonių standartus. Pagal autorės, benamiai, nematydami alternatyvų, negali pradėti keistis, nes dėl bejėgiškumo, informacijos trūkumo, negalėjimo apsispręsti ar nemėginimo spręsti problemų galvoja, kad nėra jokios išeities iš susidariusios padėties. Bejėgiškumo jausmas, pasitikėjimo stoka pasak M. Velasqueza, C. Crouch, K. Sternberga ir kt. (2000), sukelia abejingumą ir apatiją net savo pagrindiniams fiziologiniams poreikiams patenkinti. *Žema savivertė ir* dvasinės būklės suprastėjimas sukelia trukdžius savimotyvacijai. Benamis iš dalies pats sau susikuria kliūtis (Maslow, 2006). Pasikeitimo perspektyva gąsdina benamius – bijoma naujos patirties, nes kiekvienas pokytis savyje apima augimo, pasimetimo ar nesėkmių galimybes, viltį ir skausmą. Bijodami skausmo, vengia pokyčių, kartu nepatirdami pasiekimų. И.И. Осинский, И.М. Хабаева, И.Б. Бапдаева (2003) pažymi, kad ypač dažnai benamiai pagalbos pas socialinį darbuotoją ateina su nerimu ir baime. Nerimo esmė – vidinis asmenybės konfliktas ar reakcija į pavojų. Anot R. Kočiūno (1995), nerimas taip pat gali slėptis už tokių benamio emocijų, kaip: dirglumo, agresyvumo, priešiško socialiniam darbuotojui. Nerimas kartais verčia klientą ne tik priešintis, bet ir demonstruoti priešiškus socialiniam darbuotojui, dažniausiai užslėpta forma – kritikuojant, su panieka ir sarkazmu kalbant apie „nekompetentingus“ socialinius darbuotojus. Benamiai gali bijoti būti nuasmeninti, kad bus teisiami, pamerkti arba, kad bus iškelti per sunkūs uždaviniai, teigia L. C. Johnson (2003). Baimė gali sukelti pyktį. Dėl to benamis gali stengtis išlaikyti distanciją tarp savęs ir socialinio darbuotojo arba vengti dirbti kartu. Baimė gali atsirasti dėl išankstinio nusistatymo ir nerealių kliento lūkesčių. R. J. Šinkūnienė, N. T. Liobikienė (2010) pažymi ryžto ir valios pradėti ką nors keisti neturėjimą arba kantrybės stoką darbui, kuris reikalingas, siekiant pasikeitimų. Valios ir apsisprendimų trūkumas veda į tinginystę, pasidavimą pagundoms, nesikeitimą. E. Kocai (2008) akcentuoja sumažėjusį aktyvumą, rūpinimąsi savimi. Benamis pradeda gyventi tik šia diena, negalvoja, kas

jo laukia ateityje, nesilaiko visuomenei įprasto gyvenimo, atsitraukia nuo įvairių institucijų, jau nesistengia keisti esamos padėties. Tampa abejingas sau, savo kūnui, praranda savikritiką, norą rūpintis savo fizine ir dvasine sveikata. Atsiranda minimalistinis pasitenkinimo jausmas, pagrindiniai poreikiai sumažėja iki miego ir maisto. Jis pripranta prie nepritekliaus, labdaros, elgetavimo. Žmogus degraduoja visais aspektais ir taip lieka vienas, už visuomenės ribų, niekam nereikalingas, net sau pačiam.

Sveikatos sutrikimai taip pat yra savęs motyvavimo trukdžiai. Didžiojoje Britanijoje atliktų tyrimų duomenimis, benamiai, nakvojantys gyvenimui nepritaikytose vietose, 11 kartų dažniau serga psichikos ligomis (Mikulionienė, Kanopienė, 2004; Twenge, Catanse, Baumeister, 2003; Fall, 2014). Anot N. Lapkaskienės (2004), bendraudami žmonės dažniausiai instinktyviai jaučia, kaip jį suvokia ir vertina pašnekovas. Neatsargus žodis ar veido išraiška, balso intonacija gali sukelti neadekvačią reakciją, padidinti kliento nerimą, įtampą, nepasitikėjimą, paskatinti jį impulsyviems, agresyviems veiksams. Dėl psichinių sutrikimų, žalingų įpročių (alkoholio ar narkotinių medžiagų vartojimo), ar socialinės izoliacijos gali atsirasti benamio *agresyvus elgesys*, kuris trukdo socialinio darbuotojo ir benamio komunikacijai. Kaip pastebi autorė, *emociškai nestabiliai asmenybei* būdinga nuolat besikeičianti nuotaika, savikontrolės stoka ir impulsyvus elgesys. Šiems žmonėms pykčio afektai atsiranda staiga, ypač kritikuojuant ar prieštaruojuant jų nuomonei. Jiems dėl menkniekių sukyla audringos emocinės reakcijos: staigiai supyksta, rėkia, barasi, įžeidinėja.

Kartais benamiai *manipuliuoja* esama situacija, kai pasitelkiamos specifinės priemonės, norint apgauti, klaidingai informuoti, daryti įtaką, įtikinti ar kontroliuoti, kad pasiektų norimą tikslą ar rezultatą (Suslavičiaus, 2006). G. Colombo (2004) pastebėjimu, manipuliacija – tai daugiau ar mažiau akivaizdi dominavimo forma, kuri yra maskuojama gerumu, manieringu švelnumu, bejėgiškumu, apsimetinėjimu, auka, ašaromis, maldavimais ar grasinimais, tariamu teisingumu. Sugebančių manipuliuoti asmenų socialinis darbuotojas sutinka konsultuodamas benamius. Jų komunikacija nėra nei informatyvi, nei suartinti, bet įtaigi ir vienpusė; nekelia tikslo įtikinti ar padėti subrandinti motyvuotą išvadą, tik siekiama palenkti į savo pusę.

Socialinių darbuotojų taikomos motyvavimo priemonės

A. H. Maslow (2006) manymu, kai žmogui iškyla didelė problema, grėsmė arba prislegia rūpestis, kai ta grėsmė yra gniuždanti ir organizmas

per silpnas arba bejėgis su tuo kovoti, žmogus, kad ją įveiktų, yra linkęs dezintegruotis. Todėl jam reikalinga socialinio darbuotojo pagalba, kurio veikimo pagrindą sudaro dvi svarbiausios veiklos: buvimas su klientu ir tikslinga pagalba, kai jam ji reikalinga. Klientas socialiniame darbe yra svarbiausias veiksnys, kuris nulemia socialinio darbo pobūdį. Socialinio darbuotojo pagrindinė funkcija – padėti klientui spręsti išskylančias problemas, atsakyti į kliento poreikį (Johnson, 2003). Todėl kliento įtraukimas į problemos sprendimo procesą yra vienas iš pagrindinių socialinio darbuotojo uždavinių. Socialinio darbuotojo uždutis pirmiausiai yra padėti klientui suprasti, kaip gali pagerėti gyvenimas ir, kaip tai pasiekti, o vėliau – nustatyti problemą ir aptarti galimus sprendimo būdus. Socialinis darbuotojas turi atminti, kad jo uždutis yra motyvuoti klientą išsakyti savo susirūpinimą ir mintis, o ne įtikinėti jį, kad keistis būtina. Sėkmingo motyvavimo atveju pats klientas, o ne socialinis darbuotojas argumentuos, kodėl pokyčiai būtini, ir įtikinės save, kad jis nori ir gali keistis. Savęs motyvavimas yra signalas, kad abejonės ir pasipriešinimas mažėja (Miller, Rollnick, 2002). Benamis privalo įsitraukti į pagalbos procesą, kaip pažymi E. Wressle (2002). Jo apsisprendimas dalyvauti, motyvacija yra pagrindas keistis, todėl socialinis darbuotojas paraginimais, pasiūlymais turi sukelti benamiui nepasitenkinimą savo elgesiu, problemomis bei norą išspręsti problemas ar pakeisti elgesį.

Braslauskienė R., Šečkovienė H., Gaigalienė M. (2008) analizuodamos Smith B.G. ir Dixon J. (1998), pateikia padaršinimo ir pagyrimo būdus, kuriuos savo darbo praktikoje naudoja socialinis darbuotojas, siekiantis kliento savimotyvacijos. Kaip teigia autorės, pagyrimo tikslas yra pripažinti, kas padaryta gerai, tačiau pagyrimas atlieka išorinę kontrolę, moko, ką galvoti, todėl klientas jaučiasi vertas tol, kol kažkas pastebi, giria. Motyvacija yra trumpalaikė, nes nukreipta į pritarimą/pripažinimą, iš kliento atimama atsakomybė už laimėjimus. Padaršinimo tikslas yra suprasti savo jausmus, išmokimą, kviečia keistis dėl savęs, todėl klientas jaučiasi vertas ir be kitų pritarimo, pabrėžiama kliento atsakomybė už asmeninius laimėjimus. Motyvacija yra ilgalaikė, nukreipta į asmeninį tikslą, pasitikėjimas savimi, savęs pripažinimas, nepriklausomas nuo kitų žmonių.

Kai klientas yra skatinamas imtis veiksmų, svarbų vaidmenį vaidina kliento įgalinimas, tai yra žmogaus asmeninės galios didinimas, motyvavimas, mokymas, įtikinimas, jog jis turi įgūdžių, reikalingų integruojantis į visuomenę ir turi teisę naudotis visuomenės ištekliais, reikalingais normaliai socialiai funkcionuoti (Johnson, 2003). L. Gvaldaitė (2009), A. Connor, C. Ling,

J. Tuttle ir kt. (1999) pabrėžia, kad įgalinimu siekiama ne tik didinti asmeninę galią, siekti asmeninių tikslų, bet ir troškimą susidoroti su iškeltas tikslais. Įgalinimas sumažina bejėgiškumo jausmą ir padidina tikėjimą savo jėgomis, pasikeitimo galimybę, sustiprina bendradarbiavimą, kūrybiškumą, bendravimą, asmeninę kompetenciją, tikėjimą, kad pasiseks. L. Gvaldaitė (2009) atkreipia dėmesį, kad įgalinimas parodo ne tik gebėjimų bei galių įgijimą, t. y. rezultatą, bet pabrėžia ir patį procesą, kuris gali ir nesibaigti pozityviu rezultatu, arba taip, kaip jį įsivaizdavo ar suplanavo socialinis darbuotojas, nes žmogus net ir po ilgo pagalbos proceso nebūtinai ima savarankiškai spręsti problemas ir rūpintis savo gerove ar, suteikęs vidaus ir išorės išteklius, pradeda visavertiškai gyventi.

Tyrimo metodologija ir metodika

Tyrimo atranka ir imtis. Pasirinkta netikimybinė tikslinio formavimo tyrimo imtis, kai tyrėjas į formuojamą grupę įtraukia, jo manymu, tipiškiausius tiriamojo požymio asmenis (K. Kardelis, 2002). Tyrime dalyvavo 14 benamių, iš jų 11 vyrų ir 3 moterys. Respondentų atrankos kriterijai: 1) Neturi gyvenamosios vietos ne mažiau nei 3 metus; 2) Teikiamos tarpininkavimo paslaugas BĮ Klaipėdos miesto socialinės paramos centro Labdaros valgykloje, BĮ Klaipėdos miesto namų namuose.

Tyrimo metodai. Duomenys rinkti, realizuojant pusiau standartizuotą interviu metodą, pasitelkiant vienuolika atviro tipo klausimų. Remiantis S. Girdzijauskienės (2006) kokybinio interviu metodiniais nurodymais, kai interviu klausimai užduodami nuosekliai – nuo pradinio iki baigiamojo. Tyrėjai vadovavo interviu ir buvo sudarę klausimyną, kurį siekė aptarti su tiriamuoju. Interviu struktūra nėra griežta, t.y. sąlygas aptaria abu interviu dalyviai – tyrėjas ir apklausiamasis. Interviu papildomai naudojami įvardiniai ir baigiamieji klausimai, kurie atliekant duomenų analizę nenaudojami, taip pat šalutiniai klausimai, kurių metu informacija patikslinama.

Duomenys analizuoti, naudojantis kokybine turinio (content) analize, kuri remiasi šiais žingsniais (Doowne – Wamboldt, 1992): 1) teksto skirsnių atranka; 2) kategorijų sukūrimas ir jų apibrėžimas; 3) kategorijų apibrėžčių ir taisyklių patikslinimas; 4) patikimumo nustatymas; 5) validumo nustatymas; 6) kodavimo taisyklių peržiūra. Tyrimo duomenys buvo skaidomi į segmentus, ieškoma prasmingų junginių ir temų. Jais remiantis duomenys buvo grupuojami bei jungiami į subkategorijas, kategorijas, temas. Interviu atsakymai buvo užrašomi mobiliojo telefono diktofonu. Kaip ir kiekvienas tyrimo metodas, interviu turėjo ir trūkumų, ir privalumų. Interviu

privalumai pastebėti atliekant tyrimą: užtikrinamas respondento anonimiškumas, konfidencialumas; buvo galima stebėti respondentų reakciją, mimiką, kadangi interviu buvo užrašinėjamas diktofonu; interviu fiksavimas diktofonu yra tikslus informacijos užrašymas. Interviu trūkumai pastebėti tyrimo metu: respondentai atsakinėdami į pateiktus klausimus truputį jautėsi susikausėtę, įsitempę, nes buvo stebimi tyrėjo; kai kuriuos interviu pradžioje trikdė įjungtas diktofonas.

Tyrimo rezultatai

Atlikus kokybinio tyrimo duomenų analizę buvo išskirtos dvi temos: benamiams kylantys trukdžiai savęs motyvavimo procese, socialinio darbuotojo naudojamos motyvacijos priemonės, skatinančios ir trukdančios benamį gyventi pozityviai.

Tema: benamiams kylantys trukdžiai savęs motyvavimo procese.

Kategorijos:

Pastangų trūkumas. *Subkategorijos:* valios stoka, pasitenkinimas esama situacija, žalingi įpročiai, gyvenimo prasmės nematymas, ateities planų nebuvimas.

Psichologiniai trukdžiai. *Subkategorijos:* žema savivertė, netikėjimas savo galimybėmis, baimė būti kitų žmonių aplinkoje, gėda, agresija.

Socialinė aplinkos įtaka. *Subkategorijos:* netinkami socialinė aplinka.

Paramos iš aplinkos trūkumas. *Subkategorijos:* socialinių ryšių trūkumas, neigiamas darbavietų požiūris.

Nepakankamai įvertinti ateities lūkesčiai. *Subkategorijos:* noras dirbti mėgstamą darbą (1 lentelė). tikėjimas situacijos pokyčiu ateityje nededant pastangų

1 lentelė. Benamiams kylantys trukdžiai savęs motyvavimo procese

Pastangų trūkumas	
Valios stoka	„Reikia pačiam stengtis, bet kartais nėra noro“ [8]; „Galiu pripažinti, kad ir pats mažai noriu, mažai darau“ [8]; „Taip, jokių planų neturiu, bet noras yra keistis, kad to noro neužtenka, reikia daryti kažką“ [6].
Pasitenkinimas esama situacija	„Man dabar gerai taip, kaip yra, man yra gerai, užtenka visko. Dabar aš ubagas, bet svarbu turėti ką pavalgyti ir iš ko išgerti, daugiau man šiandien nieko nereikia“ [6]. Nieko man nereikia, man ir taip gerai gyventi“ [12].
Žalingi įpročiai	„Tas alkoholis kaltas,“ [1]; „alkoholio vartojimas“ [8]; „mėgstu alkoholį tai tas trukdo“ [5]; „Alkoholio vartojimas. Sunku su juo susitvarkyti“ [7]; „„Alkoholis...<...>aš esu ligonis dėl gėrimo.“ [2]; „Aišku geriu. Sunku mesti, kai tokie malonumai telikę“ [6]; „Vartoji alkoholį, tai čia ir nėra plusas“ [9].
Gyvenimo prasmės nematymas	„Nuobodus gyvenimas<...>viskas atbunka, prarandam viltį <...> mes tiesiog čia egzistuojam, diena už dienos vis keičiasi monotoniškai, kaip sakant tas gyvenimas pasidaro neįdomus, nematai nei prašvaistės, nėra nei jokios pažangos, gyveni, kad gyventum [10], „aš jau galvoju, kad išveš mane iš čia pirmyn kojom <...> tik nuo žmogaus priklausau, aš jau nieko nebeoriu“ [11]; „aš nieko nedarau, nematau nieko priekyje“ [12].
Ateities planų nebuvimas	„bet dabar jau po laiko, kažką pakeisti nebeįmanoma. Ką aš galėčiau pakeisti?“ [1]. „stengiuos aš, bet nieko neplanuoju,“ [12], „aš nieko čia nepakeisiu, gyvenu ir viskas <...> aš nieko nedarau, nematau aš nieko priekyje, ką čia pamatysi“ [13], „dabar sustojau vietoje, nes nežinau, ką daryti, tai gal tada ir nėra didelės motyvacijos, net pačiam gėda“ [14].
Psichologiniai trukdžiai	
Žema savivertė	„Manau, kad ir save nuvertinu, nes kažkaip nepasitikiu savim, atrodo jau taip likimas surėdytas, kad turi nesisekti“ [5].
Netikėjimas savo galimybėmis	„Kartais didelis nusivylimas pakiša koją, nes niekas nesiseka“ [8]; „Esu nusivylęs savim, atrodo seniau viską galėjau, o dabar...“ [1].
Baimė būti kitų žmonių aplinkoje	„Baiminuosi kitų žmonių, atrodo, kad aš neverta gerų žmonių, nes nesugebu išlipti iš savo problemų“ [3]; Baiminuosi aplinkinių“ [2].
Gėda	„Asmeninės problemos, gėda didelė“ [2]; „Man gėda už viską, kad nesugebėjau išeiti iš padėties. Vienu žodžiu, esu skystas“ [1].
Agresija	„... kuo daugiau bijau, tuo piktesnis ir agresyvesnis darau“ [2].
Socialinės aplinkos įtaka	
Netinkama socialinė aplinka	„Aplinka labai svarbi, sunku keistis, kai matai, kad aplinka vis tokia pati. <...>tik išeini, vėl susitinki su draugais ir vėl pagurkšnoji“ [1]; „ „Negaliu gyventi normaliai, nes gyvenu su tokiais, kaip aš, ir tai trukdo pasikeisti <...>aplink mane visi tokie patys, kaip ir aš, tai kaip čia pasikeisi, vėl atgal puoli į tą liūną“ [2].
Paramos iš aplinkos trūkumas	
Socialinių ryšių trūkumas	„Nebuvimas šeimos“ [8]; „būtų gerai sutikti normalų žmogų, palaikyti ryšius, kad mane suprastų, kad tu lauki, kad tavęs laukia.“ [4]; „būtų miela moteris“ [2].
Neigiamas darbdavių požiūris	Nuolatinio darbo seniai neturėjau, niekas nepriima“ [8]; „ieškau darbo, dirbu atsitiktinius darbus“ [5]; „Ieškau darbo. Bet būna tik pavieniai ir nelegalūs, nes niekas nenori samdyti. Aš suprantu, kaip tu gali benamį priimti į darbą“ [1]; „Sunku, aišku, nes niekas nenori imti žmonių iš gatvės, svarbu negerti, tada gal pasiseks“ [7]; „Kur kreipiausi dėl darbo, jau per senas, neklausau, kad galiu dirbti visus statybinius darbus, aš – buvęs statybininkas“ [9].
Nepakankamai įvertinti ateities lūkesčiai	
Noras dirbti mėgstamą darbą	„Susirasiu darbą prie širdies, kad žinočiau, kad aš einu į darbą ir dirbu pilnu etatu“ [4].
Tikėjimas situacijos pokyčiu ateityje nededant pastangų	„Labai priklausau viskas nuo manęs. Kaip aš susitvarkysiu su darbu, kaip susitvarkysiu su bendrabučiu, dėl vaikų viskas“ [4]; „Kai aš susirasiu darbą, išsinuosiu butą, tada keisis situacija. Aš pradėsiu rūpintis savimi“ [3].

Benamiams labai sudėtinga save motyvuoti, keisti gyvenimo būdą. Vieni vengia pripažinti, kad dabartinė situacija bloga, kiti bijo, neturi valios, jų žema savivertė, nepasitiki nei savimi, nei aplinkiniais, nemato alternatyvų (Liobikienė, Šinkūnienė, 2010). Kokybinio tyrimo rezultatai atskleidė, kad benamiai nededa pastangų keisti susidariusios situacijos. Valios nebuvimas yra dažniausiai pasitaikantis savęs motyvavimo benamių trukdis: „Reikia pačiam stengtis, bet kartais nėra noro“ [8]; „Galiu pripažinti, kad ir pats mažai noriu, mažai darau“ [8]; „Taip, jokių planų neturiu, bet noras yra keistis, kad to noro neužtenka, reikia daryti kažką“ [6]. Benamiai neturi gyvenimo tikslo, orientuoti tik į dabartį, jų poreikiai dažniausiai apsiriboja fiziologinių poreikių patenkinimu, teigia J.M., Twenge, K.R. Catanese, R.F. Baumeister (2003). Tai patvirtina tyrimo rezultatai: „Man dabar gerai taip, kaip yra, man yra gerai, užtenka visko. Dabar aš ubagas, bet svarbu – turiu ką pavalgyti ir iš ko išgerti, daugiau man šiandien nieko nereikia“ [6], „o ko man trūksta? Nieko man nereikia, man ir taip gerai gyventi“ [12].

Daugelio benamystės reiškinį tyrinėjusių mokslininkų (Velasqueza, Crouchb, Sternberga ir kt., 2000; Tersbøl, 2015; Pluck, Lauder, Fox ir kt., 2008) manymu, didžiausia benamių problema yra priklausomybės. K.L. Fall (2015) pateiktuose tyrimo rezultatuose nurodoma, kad net 68proc. benamių vartoja psichotropines medžiagas. Kokybiniame tyrime dalyvavę benamiai pripažino, kad yra priklausomi nuo žalingų įpročių: „Tas alkoholis kaltas“ [1]; „mėgstu alkoholi, tai tas trukdo“ [5]; „Alkoholio vartojimas. Sunku su juo susitvarkyti“ [7]; „aš esu ligonis dėl gėrimo“ [2]; „Aišku geriu.“ [6]; „Vartoji alkoholi, tai čia ir nėra pliusas“ [9].

Benamiai pasižymi tokiais patologiniais simptomais, kaip: nuobodulys, entuziazmo gyventi praradimas, nepasitenkinimas savimi, bendras organizmo funkcijų slopinimas (Maslow, 2006). Jie pradeda nebematyti gyvenimo prasmės, tai patvirtina šie teiginiai: „Nuobodus gyvenimas <...> viskas atbunka, prarandam viltį <...> mes tiesiog čia egzistuojam, diena už dienos vis keičiasi monotoniškai, kaip sakant, tas gyvenimas pasidaro neįdomus, nematai nei prošvaistės, nėra nei jokios pažangos, gyveni, kad gyventum [10], „aš jau galvoju, kad išves mane iš čia pirmyn kojom <...> tik nuo žmogaus priklausau, aš jau nieko nebeoriu“ [11], „aš nieko nedarau, nematau nieko priekyje“ [12].

Benamiai su namais praranda savo ambicijas ir vertės jausmą (Kocai, 2008). Atsiranda gyvenimo beprasmiškumo jausmas, mažėja aktyvumas ir rūpinimasis savimi. Žmogus pradeda gyventi šia diena, neturi ateities planų: „bet dabar jau po laiko, kažką pakeisti nebeįmanoma. Ką aš galėčiau pakeisti?“ [1]; „stengiuos aš, bet nieko neplanuoju“ [12]; „aš nieko čia nepakeisiu, gyvenu ir viskas

<...> nu aš nieko nedarau, nematau aš nieko priekyje, ką čia pamatysi“ [13]; „dabar sustojau vietoje, nes nežinau, ką daryti, tai gal tada ir nėra didelės motyvacijos, net pačiam gėda“ [14].

Psichologiniai sunkumai taip pat turi įtakos benamių motyvacijai keistis. Benamiai pasižymi žema saviverte: „Manau, kad ir save nuvertinu, nes kažkaip nepasitikiu savim, atrodo jau taip likimas surėdytas, kad turi nesisekti“ [5]. „O ką galiu padaryti <...>nieko nesugebu [11], netikėjimu savo galimybėmis: „Kartais didelis nusivylimas pakiša koją, nes niekas nesiseka“ [8]; „Esu nusivylęs savim, atrodo seniau viską galėjau, o dabar...“ [1]; „O ką galiu padaryti <...>nieko nesugebu [11]. Būnant tokioje situacijoje ne tik žema savivertė, nepasitikėjimas savo jėgomis, bet ir baimė būti kitų žmonių aplinkoje mažina pasikeitimo galimybes: „Baiminuosi kitų žmonių, atrodo, kad aš neverta gerų žmonių, nes nesugebu išlipti iš savo problemų“ [3]; Baiminuosi aplinkinių, o kuo daugiau bijau, tuo piktesnis ir agresyvesnis darausi“ [2]. Žema savivertė, nepasitikėjimas savo jėgomis gali būti gėdos: „Asmeninės problemos, gėda didelė“ [2]; „Man gėda už viską, kad nesugebėjau išeiti iš padėties. Vienu žodžiu, esu skystas“ [1] ir agresijos „... kuo daugiau bijau, tuo piktesnis ir agresyvesnis darausi“ [2]“ priežastimis. Kaip teigia K. Fall (2014), agresyvus žmogus nebūtinai būna kupinas pykčio, užslėptų neigiamų emocijų, bet taip asmuo gali tiesiog gintis nuo jį supančio pasaulio, išivaizduojamų blogų žmonių. Nepavykus nutraukti benamystės, seka nusivylimas, žmogus kovoja su gėda, visišku savęs nuvertinimu.

Savęs motyvavimo procese yra svarbi socialinės aplinkos įtaka. Žmogus gyvendamas netinkamoje socialinėje aplinkoje deda daug mažiau pastangų keistis: „Aplinka labai svarbi, sunku keistis, kai matai, kad aplinka vis tokia pati. <...>tik išeini, vėl susitinki su draugais ir vėl pagurkšnoji“ [1]; „Negaliu gyventi normaliai, nes gyvenu su tokiais, kaip aš ir tai trukdo pasikeisti <...>aplink mane visi tokie patys, kaip ir aš tai, kaip čia pasikeisi, vėl atgal puoli į tą liūną“ [2]. Anot V. Stanišauskienės (2007), benamiams grąžinti prarastas socialines pozicijas nelengva. Marginalinių grupių žmonės dažnai net nesistengia pakeisti savo padėties, nes netiki, kad tokie pokyčiai galimi. O pasak I. Leliūgienės (2003), vertikalios ir horizontalios ribos tarp marginalinių grupių yra pralaidžios, ir asmuo gali pakilti aukščiau „socialiniais laiptais“, bet nesistengiant, tingint, išlaidaujant, dėl nenumatymo ar tiesiog nesėkmingai susiklosčius aplinkybėms, gali įvykti pasikeitimai, stumiantys asmenį „socialiniais laiptais „žemyn“.

Benamiai pasižymi aukštu vienišumo lygiu, jaučiasi socialiai atskirti (Rokach, 2005; M. Velasqueza, Crouchb, Sternberga ir kt., 2000; Kavaliauskienė, Prascieniūtė, 2012). Dalis kokybiniame tyrime dalyvavusių benamių akcentavo, kad socialinės

aplinkos trūkumas yra vienas iš savęs motyvavimo trukdžių: „Nebuvimas šeimos“ [8]; „būtų gerai sukurti normalų žmogų, palaikyti ryšius, kad mane suprastų, kad tu lauki, kad tavęs laukia.“ [4]; „būtų miela moteris“ [2].

Konkurencingoje visuomenėje susirasti darbą sunku. K. Fall (2014) teigia, kad benamiui priskiriamos tokios neigiamos savybės, kaip: tinginys, sergantis psichikos ligomis, nesilaikantis higienos normų. Kokybiniame tyrime dalyvavę benamiai susidūrė su neigiamu darbdavių požiūriu: „Nuolatinio darbo seniai neturėjau, niekas nepriima“ [8]; „Ieškau darbo, dirbu atsitiktinius darbus“ [5]; „Ieškau darbo. Bet būna tik pavieniai ir nelegalūs, nes niekas nenori samdyti. Aš suprantu, kaip tu gali benamį priimti į darbą“ [1]; „Sunku, aišku, nes niekas nenori imti žmonių iš gatvės, svarbu negerti, tada gal pasiseks“ [7]; „Kur kreipiausi dėl darbo, jau per senas, neklauso, kad galiu dirbti visus statybinius darbus, aš buvęs statybininkas“ [9]. Benamiai neįvertina realios situacijos, turi nepamatuotų lūkesčių, tiki, kad situacija gali keistis nededant pastangų: „Susirasiu darbą prie širdies, kad žinočiau,

kad aš einu į darbą ir dirbu visu etatu“ [4]; „Kai aš susirasiu darbą, išsinuosiu butą, tada keisis situacija. Aš pradėsiu rūpintis savimi“ [3]. Tikėjimas ateities pokyčiais nededant pastangų dažna benamių siekiamybė.

Tema: socialinio darbuotojo naudojamos motyvacijos priemonės, skatinančios ir trukdančias benamiams keisti elgesį.

Kategorijos:

Palaikymas. Subkategorijos: tikėjimas pokyčiais, patarimai, išklausymas, pagyrimas, padrašinimas, nuoširdus bendravimas.

Įgalinimas. Subkategorijos: raginimas įsitraukti į problemos sprendimą, ateities perspektyvų parodymas, socialinių ryšių atnaujinimas, teigiamų pavyzdžių pateikimas.

Kontrolė. Subkategorijos: atgalinio ryšio gavimas.

Neveiksmingos motyvavimo priemonės. Subkategorijos: konkrečių veiksmų nurodymas, gąsdinimas, pakeltas balso tonas, neigiamų emocijų demonstravimas (2 lentelė).

2 lentelė. Socialinio darbuotojo naudojamos motyvacijos priemonės, skatinančios benamį gyventi pozityviai

Palaikymas	
Tikėjimas pokyčiais	„Už tą šilumą, supratimą, palaiko morališkai. Sako negerk. Labai daug ką reiškia, kai tavim tiki“ [5]; „Matau, kad tikrai nori, kad aš pasikeisčiau. „nu tas tikėjimas jos man labai padeda, padarau daugiau negu pats tikėjaisi [10]; <...> tai mano socialinė visada tikėjo, manim, kad nebegersiu ir va, jau vadaugiau nei metus negeriu ir su dukrom bendrauju jos dėka“ [12].
Patarimai	„Visą laiką duoda patarimus, sako, kad reikia tą ir tą daryti, ten ir ten nueiti“ [1]; „Visada yra gerai, kai iš šalies kažkas viską mato ir pataria, atrodo palydi link to tikrojo gerojo kelio, o jau toliau viskas priklauso nuo tavęs“ [7]; „Ir šiaip, kai patenki į kokią neaiškią situaciją, galima ateiti ir pasikalbėti su jais. Padeda vis kuo, kaip gali“ [10]; „Labai gerai, kad pataria [8]“.
Išklausymas	„Tikrai labai svarbu, kai tave išklauso, kartais net pabara, pataria tvarkytis gyvenimą, nusiunčia kitur, jei reikia“ [8]; „Kaip čia galima padėti, svarbu, kad yra kas išklauso, pataria, nes jautiesi labai vieniša“ [3]; „Ir pasikalbam kartais, pataria, pasako, ką daryti, kaip keistis“ [6]. „Visad sako, kad gali ateiti pasikalbėti kada tik noriu, sako, kad galim susėsti, aptarti, kokiais žingsniais ir kaip viską darysim [5]; „Pas socialinį kažkaip nebijai ateiti ir paklausti, ką daryti, ar išeis kažką padaryti. Kažkaip gali pasikalbėti taip nuoširdžiai.“ [1];
Pagyrimas	„pagiria, sako – šaunuolis tu esi“ [11];
Padrašinimas	„iš pradžių padrašindavo, tai seniau tas labiau padėdavo“ [1], „ padrašina jinai mane, aš toks baikštus esu“ [5].
Nuoširdus bendravimas	„jinai mane užkrečia tuo savo gerumu ir gera nuotaika ir man net gėda ko nors nepadaryti kai ji paprašo“ [3], „mano socialinė mane nuoširdumu paperka, lengviau darosi ant širdies, kai pakalbi, traukia tokie geri žmonės“ [4].
Įgalinimas	
Raginimas įsitraukti į problemos sprendimą	„Ji bando įkalbinėti mane, kad ieškočiausi darbo, kad savimi rūpinčiausi“ [3]; „Nuolat kalba su manimi, įkalbinėja, piešia man gražią ateitį, bet man sunku tuo patikėti“ [2]; „Tai jis gali kalbėti bet ką, aš žinau ką galiu padaryti ir ko ne. O jei dabar nepavyksta, tai nepavyksta, nieko tu čia neįkalbėsi“ [9].

Ateities perspektyvų parodymas	<i>„Bet pasakoja socialinis apie geresnę ateitį, kaip pasikeistų gyvenimas, tad labai norisi daryti kažką, kad tikrai viskas pasikeistų“ [4]; „Kalba daug, pataria, piešia gražią ateitį, kas būtų, jei pasikeisčiau“ [5].</i>
Socialinių ryšių atnaujinimas	<i>„Daug kalba, kad reikia atkurti gerus santykius su šeima, vaikais, kad jie manimi didžiutuosi“ [6]; „Kalba apie artimuosius, bando kad mano sąžinė atsibustų, sako, kad ir sūnui reikia tėvo, o aš taip gyvenu“ [8].</i>
Teigiamų pavyzdžių pateikimas	<i>„Jei papasakoja kokių gerų pavyzdžių, kuriems pavyko pasikeisti savo gyvenimą, tai tada labai norisi keistis, daryti kažką, siekti to geresnio gyvenimo“ [7];</i>
Kontrolė	
Atgalinio ryšio gavimas	<i>„Vis sako, ateiki, papasakok, ką nuveikei, kaip paėjai į priekį, bet man gėda ir rodytis, nes vieną dieną kažką darai, o kitą – jau ne“ [8]; „Kaip tu gali kontroliuoti kitą žmogų, juk mes ne maži vaikai, tiesiog pasako ateik tada, daryk taip, reikia nuolat vaikščioti, pasakoti, ką padarei, kaip sekėsi, kad matytų, jog tikrai kažką darai“ [7].</i>
Neveiksmingos motyvavimo priemonės	
Konkrečių veiksmų nurodymas	<i>Daug kalba, aiškina, nurodinėja, kad nueičiau ten ir šen, bet žinai, pareinu pas savus draugus, išgeriam ir dingsta visi mano norai“ [6].</i>
Gąsdinimas	<i>„raportai, įspėjimai, gąsdina, tai čia tas nesuveiks jiems, kaip su manim taip ir aš su jais“ [10], „neįmanoma su savo neigiamomis emocijomis mūsų suvaldyt. Tai, kuo daugiau raportų parašai, tuo ant širdies jiems geriau? Man atrodo, kuo jūs daugiau raportų rašot, tuo jiems blogiau“ [13].</i>
Pakeltas balso tonas	<i>„aišku, yra tokių, kur šaukia, tai ir susiima kiti“ [10], „šaukia, kai visi mes dar miegam, nenoriu keiktis, bet įsivaizduokit, kokiais žodžiais mus išvadina ir kaip tu žmogus turi jaustis. Paskatintas?“ [13].</i>
Neigiamų emocijų demonstravimas	<i>„neįmanoma su savo neigiamomis emocijom mūsų suvaldyt“ [13], „kitos, kurios piktos ir nepatenkintos, tai juk su jom mes irgi taip pat elgiamės tada“ [14].</i>

Benamis pas socialinį darbuotoją ateina su savo poreikiais, problemomis, turi savitą problemos supratimą, gyvenimo patirtį, lemiančią šį supratimą, ir savo sugebėjimus spręsti problemą. Pasak Johnson (2003), pirmasis socialinio darbuotojo ir kliento susitikimas yra svarbiausias, nes šio susitikimo metu pradeda formuotis tarpusavio sąveikos esmė, jos tipas ir kokybė. A.A. Kozlov (2007), G. Colombero (2004), J. Podgorecki (2002) pastebi, kad socialinio darbuotojas tarpasmeninėje sąveikoje parodomas palankumas ir išskirtinis supratingumas klientui yra pirmas žingsnis socialinių problemų sprendimo procese. Nuraminimas/paguoda, pagalba ir informacija gaunama iš socialinių darbuotojų yra siejama su socialiniu palaikymu, tai yra viena iš formų paveikti asmenį, paskatinti jo savarankiškumą, aktyvumą. Palaikymas padeda jaustis, kad situaciją kontroliuoja pats benamis. Tikėjimas pokyčiais benamio gyvenime turi reikšmės pasikeisti: „Už tą šilumą, supratimą, palaiko morališkai. Sako negerk. Labai daug ką reiškia, kai tavim tiki“ [5]; „Matau, kad tikrai nori, kad aš pasikeisčiau. „Tas tikėjimas jos manim man labai padeda, padarau daugiau negu pats tikėjaisi [10]; <...> tai mano socialinė visada tikėjo manim, kad nebegersiu ir jau daugiau nei metus negeriu ir su dukrom bendrauju jos dėka“ [12]. Socialinis darbuotojas pataria, bet atsakomybė tenka benamiui: „Visą laiką duoda patarimus, sako, kad reikia tą ir tą daryti, ten ir ten nueiti“ [1]; „Visada yra gerai, kai iš šalies kažkas viską mato ir pataria, atrodo palydi link

to tikrojo gerojo kelio, o jau toliau viskas priklauso nuo tavęs“ [7]; „Labai gerai, kad pataria [8]“; „Ir šiaip, kai patenki į kokią neaiškią situaciją, galima ateiti ir pasikalbėti su jais. Padeda kuo, kaip gali“ [10]. Klientas nori būti atsakingas už savo veiksmus ir gyvenimą, todėl kartais jam reikia ne patarimo, o būti išklaustam. Kaip pastebi T. S. Brugh (1995), emocinė parama, emocinis palaikymas reiškia, kad esi kito žmogaus priimamas, kad jis (ji) sutinka su tavimi artimiau bendrauti, laikyti sau lygiaverčiu.: „Tikrai labai svarbu, kai tavo išklauso, kartais net pabara, pataria tvarkytis gyvenimą, nukreipia kitur, jei reikia“ [8]; „Kaip čia galima padėti, svarbu, kad yra kas išklauso, pataria, nes jautiesi labai vieniša“ [3]; „Ir pasikalbam kartais pataria, pasako, ką daryti, kaip keistis“ [6]. „Visad sako, kad gali ateiti pasikalbėti kada tik noriu, sako, kad galim susėsti, aptarti, kokiais žingsniais ir kaip viską darysim“ [5]; „Pas socialinį kažkaip nebijai ateiti ir paklausti, ką daryti, ar išeis kažką padaryti. Kažkaip gali pasikalbėti taip nuoširdžiai.“ [1]. Platesniąją prasme emocinė parama reiškia žmogaus pasitikėjimo savimi, savigarbos, sukurto ar kuriamo įvaizdžio pastiprinimą padrašinant: „iš pradžių padrašinavo, tai seniau tas labiau padėdavo“ [1], „padrašina jinai mane, aš toks baikštus esu“ [5] ar pagiriant: „pagiria, sako šaunuolis tu esi“ [11]; Nuoširdus bendravimas kuria abipusiai palankius tarpasmeninius ryšius: „jinai mane užkrečia tuo savo gerumu ir gera nuotaika ir man net gėda ko nors nepadaryti, kai ji pa-

prašo“ [3], „mano socialinė mane nuoširdumu pa-
perka, lengviau darosi ant širdies kai pakalbi, trau-
kia tokie geri žmonės“ [4].

P. Dvado (2008) teigimu, *įsipareigojimo ar-
ba įsitraukimo* idėja glaudžiai susijusi su *įgalini-
mu*. Autoriaus nuomone be įsitraukimo: „*Ji bando
įkalbinėti mane, kad ieškočiausi darbo, kad savimi
rūpinčiausi*“ [3]; „*Nuolat kalba su manimi, įkal-
binėja, piešia man gražių ateitį, bet man sunku tuo
patikėti*“ [2]; „*Tai jis gali kalbėti bet ką, aš žinau
ką galiu padaryti ir ko ne. O jei dabar nepavyks-
ta, tai nepavyksta, ir nieko tu čia neįkalbėsi*“ [9];
įgalinimas yra vienpusiškas, po juo gali slėptis ma-
nipuliuavimas ir net prievarta. Socialinio darbuoto-
jo intervencija – tam tikras procesas, „įsikūlimas“
į sistemą, sąveiką, kuriuo socialinis darbuotojas
siekia patvaraus asmens mąstymo, elgesio, situa-
cijos, aplinkos pokyčio, įgalinančio jį toliau sava-
rankiškai ir sėkmingai gyventi (Gvaldaitė, Švedai-
tė, 2005). Todėl socialinis darbuotojas įgalindamas
benamį skatina keisti mąstymą kalbant apie geres-
nės ateities perspektyvas: „*Bet pasakoja socialinis
apie geresnę ateitį, kaip pasikeistų gyvenimas, tad
labai norisi daryti kažką, kad tikrai viskas pasikeis-
tų*“ [4]; „*Kalba daug, pataria, piešia gražių ateitį,
kas būtų, jei pasikeisčiau*“ [5]; *socialinių ryšių
atnaujinimą*: „*Daug kalba, kad reikia atnaujinti
gerus santykius su šeima, vaikais, kad jie manimi
didžiuotųsi*“ [6]; „*Kalba apie artimuosius, bando,
kad mano sąžinė atsibustu, sako, kad ir sūnui rei-
kia tėvo, o aš va taip gyvenu*“ [8]. Kaip pabrėžia au-
torės, procesas gali nesibaigti pozityviu rezultatu,
kaip jį įsivaizdavo ar suplanavo socialinis darbuo-
tojas: „*Daug kalba, aiškina, nurodinėja, kad nuei-
čiau ten ir šen, bet žinai, pareinu pas savus drau-
gus, išgeriam ir dingsta visi mano norai*“ [6]. At-
galinis ryšys padeda išsiaiškinti apie paslaugos
tinkamumą ir paslaugos pasinaudojimo galimybes:
„*Vis sako, ateiki, papasakok, ką nuveikei, kaip paė-
jai į priekį, bet man gėda ir rodytis, nes vieną dieną
kažką darai, o kitą – jau ne*“ [8]. Socialinis darbuo-
tojas naudoja įvairias motyvavimo priemones, bet
ne visos yra veiksmingos: „*Kaip tu gali kontroliuo-
ti kitą žmogų, juk mes ne maži vaikai, tiesiog pasa-
ko, ateik tada, daryk taip, reikia nuolat vaikščioti,
pasakoti, ką padarei, kaip sekėsi, kad matytų, jog
tikrai kažką darai*“ [7]. Svarbios socialinio darbuo-
tojo asmeninės savybės, gebėjimas bendrauti, jo au-
toritetas. Kaip parodė kokybinio tyrimo rezultatai
pakeltas balso tonas: „*aišku, yra tokių, kur šaukia,
tai ir susiima kiti*“ [1]; „*šaukia, kai visi mes dar
miegam, nenoriu keiktis, bet įsivaizduokit, kokiais
žodžiais mus išvadina ir kaip tu turi jaustis. Paska-
tintas?*“ [13]; gąsdinimas: „*raportai, įspėjimai,
gąsdina, tai čia tas nesuveiks jiems, kaip su manim,
taip ir aš su jais*“ [10], „*neįmanoma su savo nei-
giamomis emocijomis mūsų suvaldyti, kuo daugiau
raportų parašai, tuo ant širdies jiems geriau? Kuo
jūs daugiau raportų rašot, tuo jiems blogiau*“ [13];

neigiamų emocijų demonstravimas: „*kitos, kurios
piktos ir nepatenkintos tai juk su jom mes irgi taip
pat elgiamės tada*“ [14] tik skatina pasipriešinimą.

Išvados

1. Motyvacija suprantama, kaip visuma faktorių,
kurie sukelia, išlaiko ir valdo elgesį, leidžia pa-
siekti tam tikrą tikslą. Save motyvuoti šiame
processe būtina, nes pati motyvacija priklauso
nuo kiekvieno asmenybės, poreikių, charakterio,
vertybių. Kokybinio tyrimo rezultatai atskleidė,
kad benamiams sunku save motyvuoti, jiems
trūksta pastangų keisti esamą situaciją. Valios
stoka, žalingi įpročiai, pasitenkinimas esama
situacija, ateities planų nebuvimas, gyvenimo
prasmės nematymas būdinga daugeliui bena-
mių. Psichologiniai trukdžiai tokie, kaip: gėda,
baimė, neviltingas, žema savivertė bei netinkama
socialinė aplinka, paramos iš aplinkos trūkumas
sumažina galimybes sugrįžti į visuomenę. Dėl
visų šių trukdžių benamiai savo ateities lūkes-
čius vertina nepakankamai pozityviai.
2. Vienas iš pagrindinių socialinio darbuotojo
veiksmų yra įtraukti klientą į motyvavimo pro-
cesą, atrasti efektyvias motyvavimo priemones.
Atliktas kokybinis tyrimas atskleidė, kad socia-
linis darbuotojas pagalbos procese taiko tokias
skatinančias benamio elgesį keisti pozityviu
motyvavimo priemones, kaip: palaikymas, įga-
linimas, kontrolė. Socialinis darbuotojas išklauso,
pataria, padrašina, tiki, kad kliento situacija
keisis. Socialinis darbuotojas stengiasi įgalinti
benamį prisiimti atsakomybę už savo spren-
dimus ragindamas atnaujinti socialinius ryšius,
rodo galimas ateities perspektyvas pakeitus
gyvenimo būdą. Socialinio darbuotojo asme-
ninės savybės yra reikšmingos siekiant klientą
motyvuoti pokyčiui. Kaip atskleidė kokybinio
tyrimo rezultatai, gąsdinimas, pakeltas balso to-
nas ar neigiamų emocijų demonstravimas, yra
neveiksmingų motyvavimo priemonių sąrašė ir,
atvirkščiai, pozityvūs tarpasmeniniai santykiai
įpareigoja keistis.

Literatūra

1. Braslauskienė, R., Šečkuvienė, H., Gaigalienė, M.
(2008).
2. Palaikanti, drąsinanti, skatinanti mentorius parama.
Praktikos vadyba. Kaunas: Technologija.
3. Brugha T. S. (1995). Social support and psychiatric
disorder. – Cambridge University Press.
4. Colombero, G. (2004). Nuo žodžio į dialogą. Vilnius:
Katalikų pasaulio leidiniai.
5. Connor, A., Ling, C., Tuttle, J. Tezera, B (1999). Peer
Education Project with Persons who have Experi-
enced Homelessness. Public Health Nursing Vol. 16
(5), 367–373.

6. Fall, K. (2014). Homeless men: exploring the experience of shame. Priega prie interneto: <http://ir.uiowa.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5494&context=etd>; žiūrėta 2016 09 10.
7. Girdzijauskienė, S. (2006) Kokybinis interviu : metodiniai nurodymai. Vilnius: Vilniaus universiteto Specialiosios psichologijos laboratorija.
8. Godvadas, P. (2008). Egzistencinė filosofija ir socialinis darbas bendruomenėje. Socialinis darbas. Patirtis ir metodai. 1 (1).
9. Gvaldaitė, L. (2009). Įgalinimas socialiniame darbe. Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika, 5.
10. Gvaldaitė, L., Švedaitė, B. (2005). Socialinio darbo metodai. Vilnius: Socialinių darbuotojų rengimo centras.
11. Hamilton, K., White, K.M. (2008). Extending the Theory of Planned Behavior: The Role of Self and Social Influences in Predicting Adolescent Regular Moderate-to-Vigorous Physical Activity. *Journal of Sport & Exercise Psychology*, 30, 56-74.
12. Johnson, L. C. (2003). Socialinio darbo praktika: bendrasis požiūris. Vilnius: VU Specialiosios psichologijos laboratorija.
13. Jūrevičienė, M., Radzevičienė, L. (2009). Socialinės gerovės ir negalės studija: Neįgaliųjų dalyvavimo darbo rinkoje motyvacijos prielaidos: įsidarbinimo galimybių vertinimas. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
14. Kardelis, K. (2002). Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. Kaunas: Technologija.
15. Kanopienė, V., Mikulionienė, S. (2004). Lietuvos benamiai: elgsenos ir nuostatos. Socialinis darbas, 3(1).
16. Kasparavičienė, V. (2004). Marginalinis sluoksnis pastarojo meto lietuvių prozoje (sociologinė analizė). Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
17. Kavaliauskienė, J., Prascieniūtė, S. (2012). Asmenų, neturinčių nuolatinės gyvenamos vietos, socialinė atskirtis. Profesinės studijos: teorija ir praktika. Mokslinių straipsnių žurnalas. Šiaulių valstybinė kolegija.
18. Klokmanienė, L., Klokmanienė, D. (2014). Suaugę socialinės rizikos žmonės. Socialinis darbas. Panevėžio kolegija.
19. Kocai, E. (2006). Benamystė, kaip socialinis reiškinys. Filosofija. Sociologija. 53–62.
20. Kocai, E. (2008). Socialinė benamių atskirtis ir jos formavimasis. Sociologija. Mintis ir veiksmas. Nr. 1, 105 – 118.
21. Kočiūnas, R. (1995). Psichologinis konsultavimas. Vilnius: Lumen.
22. Kozlov, A.A (2007). Socialinis darbas: profesinės veiklos įvadas (tarptautinis projektas). Vilnius: Vilniaus universiteto Specialiosios psichologijos laboratorija.
23. Lapkauskienė, N. (2004). Psichikos sveikatos sutrikimai ir slaugos pagrindai. Mokomoji knyga. Vilnius: Vilniaus kolegija.
24. Leliūgienė, I. (2003). Socialinio pedagogo (darbuotojo) žinynas.
25. Masiulis, K., Sudnickas, T. (2007). Elitas ir lyderystė. Vilnius.
26. Maslow, A. H. (2006). Motyvacija ir asmenybė. Vilnius: Apostrofa.
27. Mikulionienė, S., Kanopinė, V. (2004). Lietuvos benamiai: gyvenimo sąlygos. Socialinis darbas. 3 (1), 47 – 62.
28. Miller, W. R., Rollnick, S. (2002). Motivational interviewing: Preparing people for change (2nd ed.). New York: Guilford Press.
29. Осинский, И.И., Хабаева, И.М., Бапдаева, И.Б. (2003). Бездомные – социальное дно общества. Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Реферативный журнал. Москва.
30. Paliukaitė, N. (2005). Būsimų mokytojų motyvų, savivertės bei savijautos mokantis sąsajos. Vilniaus pedagoginis universitetas.
31. Pluck, G., Lee, K. H., Lauder, H. E., Fox, J. M., Spence, S. A., & Parks, R. W. (2008). Time perspective, depression, and substance misuse among the homeless. *Journal of Psychology*, 142(2), 159-168.
32. Podgorecki, J. (2005). Profesionalumas socialiniame darbe. Demokratinis ugdymas socialiniame kontekste. Tarptautinė patirtis. Socialinis ugdymas VI. Vilnius: UAB „Baltijos kopija“.
33. Rokach, A. (2005) Homeless Youth: Coping with Loneliness, *International Journal of Adolescence and Youth*, Volume 12, 91-105.
34. Sadauskas, J. (2008). Benamiai, kaip socialinės atskirties grupė. Socialinis darbas. Nr. 7(1), 127 – 136.
35. Socialinės rizikos asmenų, neturinčių nuolatinės gyvenamosios vietos, ir elgetaujančiųjų 2013 – 2018 metų integracijos ir socialinės pagalbos programa (2013). Vilniaus miesto savivaldybės tarybos sprendimas.
36. Stanišauskienė, V. (2007). Gyventojų įtraukimas į besimokančio miesto vystymą. Kaunas: Technologija.
37. Suslavičius, A., (2006). Socialinė psichologija. Vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams ir ne tik jiems. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
38. Šinkūnienė, R. J, Liobikienė, N. T. (2010). Socialinio darbo klientų ypatumai. Socialinis darbas. Profesinė veikla, metodai ir klientai. Vilnius, 291-321.
39. Teresevičienė, M., Gedvilienė, G., Zuzevičienė, V. (2006). Andragogika. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
40. Tersbøl, B.P. (2015). Young, Homeless and Alone. Department of Public Health Science/Department of Global Health.
41. Twenge, J.M., Catanese, K.R., & Baumeister, R.F. (2003). Social exclusion and the deconstructed state: time perception, meaninglessness, lethargy, lack of emotion, and self awareness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85, 409-423.
42. Velasqueza M, Crouchb, C., Sternberga K., Grosdanisb I. (2000). Motivation for change and psychological distress in homeless substance abusers. *Journal of Substance Abuse Treatment* 19, 395-401.
43. Vosiylūtė, A. (2005). Vargetos: ieškant gyvenimo sąlygų ir savęs. Socialinis darbas. Nr. 4(2).

44. Zweben, A, Zuckoff, A., (2002) Motivational interviewing and treatment adherence. In: Miller WR, Rollnick S Motivational interviewing: Preparing people for change. 2ndnd ed. Motivational interviewing: Preparing people for change. New York, NY: Guilford Press.
45. Wressle, E. (2002). Client participation in the rehabilitation process. Linköping.

THE INFLUENCE OF MOTIVATION MEASURES ON THE CHANGES OF THE BEHAVIOUR OF THE HOMELESS

Summary

Origins of homelessness as a permanent social phenomenon are very old. The number of homeless people in the world is constantly growing. This rapid growth is driven by long-term unemployment, differentiation of people by wealth, poverty, mental and moral degradation of part of the population. Currently homelessness has been named as one of the most extreme isolation forms. The people facing such problems are completely or partially eliminated from the common economic, cultural, spiritual human communication space. The rise of homelessness causes structural factors such as limited opportunities for affordable housing, unemployment, illegal work and even discrimination. The institutional factors, i.e. poor coordination of service and not adequate structuring of system of privileges and benefits, are additives to those negative factors. The aim of the research is to reveal the motivation measures to change the behaviour of the homeless. The subject of the research is the influence of motivation measures on the changes of the behaviour of the homeless. The objectives are to highlight the reasons that prevent the homeless from changing their lifestyle and identify essential motivation measures used by social workers to encourage homeless people to change their behaviour. The methods of the research include scientific literature analysis, semi-structured interview, and the qualitative content analysis.

The study was conducted in Charity Canteen at the Social Support Centre and the Hostel for Homeless in Klaipėda. The results of the qualitative research show that it is difficult for homeless people to motivate themselves, they lack effort to change the situation. Lack of will, ill habits, satisfaction with the current situation, lack of future plans are typical of many homeless. The psychological disturbances such as shame, fear, despair, low self-esteem and inadequate social environment, lack of support reduce possibilities to return to the society. Due to all those disturbances, the homeless evaluate their future expectations insufficiently. While providing assistance, social workers use such motivation measures as support, empowerment and control. The social worker hears out, advises, encourages. The social worker tries to enable the homeless to take responsibility for their decisions, encourages to renew social connections and suggests possible future prospects for changing lifestyles. Social worker's personal qualities are important in order to motivate his client to do some changes. Intimidation, raised voice tone or the expression of negative emotions are on an inefficient motivation list and vice versa. The positive interpersonal relationship encourages changes.

Keywords: the homeless, motivation, motivation measures.

Informacija apie autores

Jolanta Kasnauskienė. Klaipėdos valstybinės kolegijos Sveikatos mokslų fakulteto Socialinio darbo katedros lektorė. Mokslinių tyrimų laukas: socialinis darbas su socialinės rizikos grupėmis, savanoriška veikla, onkologinėmis ligomis sergantys asmenys ir jų artimieji.

El. pašto adresas: j.kasnauskiene@kvk.lt.

Skaidrė Račkauskienė. Klaipėdos valstybinės kolegijos Sveikatos mokslų fakulteto Socialinio darbo katedros lektorė. Mokslinių tyrimų laukas: socialinis darbas su socialinės rizikos grupėmis, socialinių darbuotojų profesinė tapatybė, onkologinėmis ligomis sergantys asmenys ir jų artimieji.

El. pašto adresas: s.rackauskiene@kvk.lt.